

Research Paper

Prospective Study of the Impact of Social Distancing in the Future of Social Structure Using the Delphi Method (Case Study: Tehran)

Fatemeh Ghashghaeifar¹, Seyed Naser Hejazi^{*2}, Mohammad Ali Chitsaz³

1. PhD student, Department of Sociology, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Dehaghan, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Sociology, Dehagan Branch, Islamic Azad University, Dehagan, Iran
3. Associate Professor, Department of Sociology, Dahaghan Branch, Islamic Azad University, Iran

ARTICLE INFO

PP: 285-305

Use your device to scan and read the article online

Keywords: *Social Distancing, Epidemic, Corona, Social Structure, Future Research.*

Abstract

This research was conducted with the aim of investigating the impact of social distancing in the future of the social structure of Tehran. The research method was qualitative studies and was carried out using the Delphi method. In this research, twenty experts in the fields related to the corona phenomenon and social distancing were identified by snowball method, they were interviewed and through expressing their experiences, the influential components of the social distancing phenomenon and its impact on different aspects and changes in the social structure. Determined. The tool of this research was a questionnaire that was conducted through the Delphi technique in four stages. Spss and Excel software were used to classify statistical cases and general consensus and reliability. After analyzing the qualitative data, five main themes were presented, which are: public culture, social life, new communication media, family structure, social classes. Each of these themes had several subcategories, which are preferably discussed in the final chapters. Among these categories, we can mention the explosion of information and knowledge, multiple digitization, increasing social demand in economic and political structures, rethinking the cultural system governing the society, and the role of trust and social capital between the government and the nation. The results of the research showed that the social distancing caused by the corona virus, despite the many material and spiritual costs it imposed on the society, provided a suitable opportunity to review and rethink the social, political, economic and cultural structures and the lives of people

Citation: Ghashghaeifar, F., Hejazi, S. N., & Chitsaz, M. A. (2023). **Prospective Study of the Impact of Social Distancing in the Future of Social Structure Using the Delphi Method (Case Study: Tehran).** *Geography(Regional Planning)*, 13(52), 285-305.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.225375.2409

DOR:

* **Corresponding author:** Seyed Naser Hejazi, **Email:** hejazinaserr@yahoo.com

Extended Abstract

Introduction

According to available statistics and documents, approximately 255 million job opportunities worldwide, characterized by continuous work, have been negatively impacted by the effects of the coronavirus. This figure is four times greater than the number of lives lost during the global financial crisis of 2009. It appears that 114 million human resources are now facing an unprecedented global unemployment crisis. Approximately 71% of those who have lost their jobs face limited chances of finding suitable employment, as government-imposed restrictions create fewer opportunities for job seekers. The coronavirus has affected all aspects of the world's and Iran's economic, political, social, and cultural spheres. Nevertheless, it is premature to assert that we are encountering "another world."

However, a unique historical situation seems to have arisen, giving rise to a social issue. This situation could mark the first experience for Iranian society in confronting a social problem. During this period, the perspectives of scientific elites, politicians, and the general public may converge on recognizing the social reality and formulating a fundamental strategy to address this issue. Undoubtedly, success in managing the current challenges posed by the coronavirus may pave the way for effectively addressing and intervening in other social problems, transforming them into societal issues. Futurism involves anticipating and linking today's possibilities to tomorrow's realities. The future is inherently uncertain. Despite this uncertainty, the past and present, rooted in information and facts, can guide us toward the future. While some view future uncertainty as a justification for a lack of foresight, others see it as a valuable source of opportunities. Understanding the future is a crucial science for every individual, and future research employs experiences, analysis of sources, patterns, and factors of change or stability to envision potential futures and plan for them. In this research, the author utilized the Delphi method to extract concepts based on the mentioned cases. The influential components of the social distancing phenomenon on various social structures affected by the coronavirus were identified.

In-depth interviews with elites and research were conducted to extract useful results, creating awareness of future challenges in this field.

Methodology

This research is of a descriptive nature. Descriptive research aims to understand the characteristics and determine how a phenomenon, variable, object, or subject is. In this particular study, the Delphi method is also employed. The Delphi method is a structured communication technique initially developed for systematic and interactive forecasting, relying on expert deliberation. This method is commonly used in future research to achieve objectives such as discovering innovative and reliable ideas or providing relevant information for decision-making. The Delphi method follows a structured process of collecting and organizing the knowledge possessed by a group of experts. This is accomplished through the distribution of questionnaires and controlled feedback on the answers and opinions received. The research methodology involves the initial preparation of a questionnaire to measure all variables based on established knowledge and relevant articles. Subsequently, this questionnaire is shared with a group of experts who have the opportunity to add their comments or suggest additional items related to the variables. After finalizing the questionnaire, incorporating the experts' input, it is then administered to the statistical sample to gather their responses.

Results and Discussion

In this study, the researcher aims to identify the impact of social distancing on social structures in Tehran during the COVID-19 pandemic. To achieve this, the average range of the questionnaire is used as a threshold indicator. In other words, indicators or questions with an average expert opinion higher than the average questionnaire range are considered important and influential, while indicators or questions with an average expert opinion lower than the average range are considered less effective or less important. The goal is to identify the important and effective indicators, and therefore, the less important indicators are excluded in the analysis. Regarding the level of consensus or agreement, it was decided by the research

team (researcher, supervisors, and advisors) that when 70% of respondents provide the same answer to one of the response options for each question, consensus is considered to be reached on that question. Therefore, the stopping condition for the Delphi method in this research includes the following three conditions:

- Identification of all important indicators or questions.
- No new indicators suggested by the experts.
- Consensus is reached on the questions.

Finally, after the third round, the average expert opinions for all research questions are higher than the average range value (value 3). Thus, all indicators or questions in the third round of the questionnaire are considered important and effective. Additionally, no new indicators have been proposed by the experts. Based on these results, the objective of this research, which is to identify the indicators influencing social structures during the COVID-19 pandemic and social distancing measures, has been achieved. However, it is still necessary to verify the condition of consensus or agreement to determine if consensus has been reached for all the questions or not. To assess the condition of consensus or agreement among the experts, as agreed at the beginning of the study, at least 70% of the experts must have provided the same answer for one of the response options for each question.

Conclusion

References

1. Abbaszadeh, M., Adlipour, S., Aghayari Hir, T., & Mohammadbagheri Azad, M. (2020). Family Institution Changes in the Process of Modernization and Its Impact on Iran's Family Policy. *Cultural Studies of Communication*, 21, 161-192. [[In Persian]
2. Anderson, R. M., Heesterbeek, H., Klinkenberg, D., & Hollingsworth, T. D. (2020). How will country-based mitigation measures influence the course of the COVID-19 epidemic? *The Lancet*, 395(10228), 931-934.
3. Beck, U. (2006). Living in the world risk society. *Economy and Society*, 35(3), 329-345.
4. Cozier, L. (2001). *Life and Thought of Sociology's Greats*. Translated by Mohsen Salasi. Tehran: Elm. [[In Persian]
5. Fraser, D. (2007). *Georg Simmel*. Translated by Javad Ganji. Tehran: Gamno Publications. [[In Persian]
6. Fricker, M. (2012). Powerlessness and Social Interpretation. *Episteme*, 3(1-2), 96-108.
7. Ghafourifard, M. (2020). The Boom of Online Education in Iran: The Potential Power that Blossomed with the

The Corona crisis and social distancing measures in Iran have brought about changes in the societal structure and people's behavior. However, research indicates that the short-term effects of this crisis do not result in lasting changes in people's thoughts and behavior. Once the Corona crisis is over, people may return to their previous lives, but it should be noted that the post-Corona society is different from the pre-Corona society. Corona inevitably leads to changes in behavior and social structures that are caused by individual transformations. The Corona pandemic has significantly impacted the daily lives of societies and social institutions. These changes involve shifts in habits and routines of life and may give rise to new ways of leading a normal life. The impactful changes of this crisis will occur at the individual, structural, and systemic levels. At present, people's thinking and mentality are engaged with this crisis, and it can potentially result in critical changes and ultimately lead to a reevaluation of people's thoughts and perspectives. These reevaluations can lay the groundwork for structural changes in political, economic, and cultural systems. However, the presence of political, historical, social, and cultural habits and structures may restrict the realization of these fundamental changes. Overall, Iranian society will face economic, social, and political challenges and pressures in the next five years, and these pressures may shape demands and bring about changes in people's structures and lifestyles. In the future, the emerging culture will become increasingly widespread in society and is likely to become established within the next decade.

- Coronavirus. Iranian Journal of Medical Education, 20(4), 33-43. [[In Persian]
8. Ghasemi, I., et al. (2015). Risks of the Degraded Fabric of Tehran from the Perspective of Ordinary Actors. Journal of Social-Cultural Strategy, 14, 137-162. [[In Persian]
 9. Giddens, A. (1999). Risk and Responsibility. The Modern Law Review, 62(1).
 10. Giddens, A., & Pierson, C. (1998). Conversations with Anthony Giddens: Making Sense of Modernity. Oxford: Polity Press.
 11. Imani Jajarmi, H. (2008). A Sociological Perspective on Urban Risks. Iranian Journal of Social Studies, 2(2), 142-124. [[In Persian]
 12. Jamsheediye, G., Sadaghi Fasayi, S., & Loolavar, M. (2013). Sociological Attitude to the Gendered Impact of Modern Culture on Family Changes in Tehran. Women in Culture and Art Journal, 2, 183-198. [[In Persian]
 13. Keeling, M. J., Hollingsworth, T. D., Read, J. M. (2019). The Efficacy of Contact Tracing for the Containment of the 2019 Novel Coronavirus (COVID-19). medRxiv.
 14. Maeedfar, S. (2010). Social Issues of Iran: Sociology of Vulnerable Strata and Groups. Qom: Elm Publishing. [[In Persian]
 15. Mirzaii, K. (2015). Descriptive Culture of Social Sciences. Tehran: Fojan. [[In Persian]
 16. Mirzaii, K. (In press). Advanced Quantitative-Based Methods: Research, Researcher, and Research Paper Writing. [[In Persian]
 17. Naqibzadeh, A., & Khoshkjan, Z. (2013). Social Action from the Perspective of Meaning and Social Constructivism. Quarterly Journal of International Relations Research, 1(7), 9-43. [[In Persian]
 18. Rogers, O. M. (1999). Analytical History of Communication Science. Translated by Gholamreza Azari. Tehran: Farhang Publications. [[In Persian]
 19. Saeibnia, S., & Karimi, F. (2020). Examining the Impact of COVID-19 on Business Performance (Case Study: Small and Medium-Sized Enterprises in Ardabil Province). [[In Persian]
 20. Salgi, M., Matloubi, D., & Gholamipour, I. (2020). COVID-19 and Iranian Society: Cultural and Social Variants (Collection of Articles). Tehran: Research Institute for Culture, Art, and Communication Publications, 13-33. [[In Persian]
 21. Tajbakhsh, K. (2007). The Ideal City: Space, Identity, and Power in Contemporary Social Thought. Tehran: Ney. [[In Persian]
 22. Ziari, K. (2003). Social-Cultural Developments Resulting from the Industrial Revolution in the Spatial Development of Tehran. Journal of Geography and Development, 1(1), 151-164. [[In Persian]

مقاله پژوهشی

آینده پژوهی تاثیر فاصله‌گذاری اجتماعی در آینده ساختار اجتماعی به روش دلفی (مورد مطالعه: شهر تهران)

فاطمه قشقایی فر - دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، دهقان، ایران.

سیدناصر حجازی* - استادیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، دهقان، ایران

محمدعلی چیت‌ساز - دانشیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>شماره صفحات: ۳۰۵-۲۸۵</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p> 	<p>این تحقیق با هدف بررسی تأثیر فاصله‌گذاری اجتماعی در آینده ساختار اجتماعی شهر تهران انجام شده است. روش تحقیق از نوع مطالعات کیفی و به روش دلفی انجام گرفت. در این پژوهش، بیست نفر از متخصصان حوزه‌های مربوط به پدیده کرونا و فاصله‌گذاری اجتماعی به روش گلوله برفی شناسایی شدند. سپس مصاحبه‌ها با آن‌ها انجام شد و از طریق بیان تجربیاتشان، مؤلفه‌های تأثیرگذار پدیده فاصله‌گذاری اجتماعی و تأثیر آن در جوانب مختلف و تغییر در ساختار اجتماعی مشخص گردید. بزار این تحقیق پرسشنامه بود که از طریق تکنیک دلفی طی چهار مرحله صورت گرفت. برای طبقه‌بندی موارد آماری و اجماع کلی و پایایی از نرم‌افزارهای SPSS و Excel استفاده شد. پس از تحلیل داده‌های کیفی، پنج مضمون اصلی معرفی شدند که عبارتند از: فرهنگ عمومی، زیست اجتماعی، رسانه‌های نوین ارتباطی، ساختار خانواده، و طبقات اجتماعی. هر کدام از این مضامین دارای زیرمقولات متعددی بودند که در فصول پایانی به تفصیل درباره آنها بحث شده است. نتایج تحقیق نشان داد که فاصله‌گذاری اجتماعی، ناشی از ویروس کرونا، علیرغم هزینه‌های مادی و معنوی بسیاری که بر جامعه تحمیل کرد، فرصتی مناسب برای بازنگری و بازاندیشی در ساختارهای اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، و فرهنگی فراهم نموده و زندگی افراد را در جامعه با تحولات عظیم مواجه کرده است. اثرات آن در سال‌های بعد و دوران پساکرونا نیز باقی خواهد ماند.</p>

واژه‌های کلیدی:

فاصله‌گذاری اجتماعی، اپیدمی، کرونا، ساختار اجتماعی، آینده پژوهی، روش دلفی.

استناد: قشقایی فر، فاطمه؛ حجازی، سیدنا صر؛ چیت‌ساز، محمدعلی. (۱۴۰۲). آینده‌پژوهی تاثیر فاصله‌گذاری اجتماعی در آینده ساختار اجتماعی به روش دلفی (مورد مطالعه: شهر تهران). فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۳(۵۲)، صص ۲۸۵-۳۰۵.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.225375.2409

DOR:

مقدمه

شیوع ویروس کرونا، معروف به COVID-19، برای نخستین بار در اوایل ماه دسامبر (۲۴ آذر) در شهر ووهان واقع در مرکز چین گزارش شد و به تدریج به سایر کشورهای دنیا گسترش یافت. در ایران نیز، در تاریخ ۳۰ بهمن ۱۳۹۸، نتایج آزمایش اولیه برای ۲ مورد مشکوک به ابتلا به کرونا در قم مثبت گزارش شد، و از آن زمان، تعداد افراد مبتلا به ویروس کووید ۱۹ در سراسر استان‌های کشور افزایش یافت. بنابراین، ورود ویروس کرونا به کشورمان و افزایش مبتلایان به آن، مقدمه‌ای برای اتخاذ تدابیر در سطح ملی و استانی شد؛ به طوری که در تاریخ ۴ اسفند، رییس‌جمهور به وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی دستور تشکیل ستاد ملی مدیریت بیماری کرونا را داد تا از تمام توان و قدرت خود برای مقابله با این ویروس استفاده کنند. این ستاد از نخستین روزهای تشکیل تاکنون جلسات متعددی برگزار و تصمیمات متنوعی گرفته است، که یکی از مهمترین تصمیمات آن، قرنطینه کسب و کارها به مدت چند هفته بود. اما داده‌ها و اطلاعات نشان داده‌اند که این وضعیت همواره ادامه داشته و با آغاز فصل پاییز، شدت گرفتن این ویروس بیشتر شده است.

لذا، این موارد سبب شده‌اند که دولت و مسوولین، علاوه بر قرنطینه، تدابیر دیگری را نیز اتخاذ کنند. یکی از مهمترین تدابیر جهت پیشگیری از این ویروس، ماسک‌گذاری و رعایت فاصله‌گذاری اجتماعی است. تجربه‌ای که در بسیاری از کشورها اجرا شده و حتی تخلفات مرتبط با عدم رعایت آن در برخی از کشورها جریمه‌ای محسوب شده است. لزوم رعایت پروتکل‌های بهداشتی از یک سو و فرسودگی کارکنان درمان و خستگی مزمن که برای این افراد در طول این مدت ایجاد شده است، باعث می‌شود تا این تدابیر به طور جدی ادامه یابد. همچنین، قرنطینه و طرح‌های فاصله‌گذاری اجتماعی و محدودیت‌های تردد و سفر باعث کاهش نیروی کار در همه بخش‌های اقتصادی و موجب آسیب دیدن جدی یا حتی از بین رفتن بسیاری از مشاغل و تعطیلی واحدهای خدماتی آموزشی و مدارس شده‌اند. نیاز به کالاها و محصولات تولیدی کاهش یافته و در مقابل، نیاز به نیروی کار درمانی و تجهیزات پزشکی به طور قابل توجهی افزایش یافته است. این تغییرات شامل بخش‌های دیگر اقتصادی نیز، از جمله صنایع نفت و پتروشیمی، صنایع غذایی و کشاورزی، و صنعت گردشگری شده است.

بر اساس آمار و اسناد موجود، حدود ۲۵۵ میلیون فرصت شغلی در جهان با ماهیت کار مستمر تحت‌الشعاع آثار منفی ویروس کرونا قرار گرفته‌اند. این میزان نسبت به افرادی که جان خود را در بحران مالی جهانی سال ۲۰۰۹ از دست دادند، ۴ برابر بیشتر است. به نظر می‌رسد که ۱۱۴ میلیون نیروی انسانی در این بیکاری بی‌سابقه جهانی با بحران بیکاری روبه‌رو شده‌اند. حدود ۷۱ درصد از افرادی که شغل خود را از دست داده‌اند، فرصت چندانی برای به‌دست آوردن فرصت شغلی مناسب ندارند. محدودیت‌های ایجادشده توسط دولت‌ها، فرصت چندانی را در اختیار جویندگان کار قرار نمی‌دهد.

کرونا، تمام حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، و فرهنگی جهان و ایران را متأثر کرده است. اما هنوز هم نمی‌توانیم بگوییم که با «جهان دیگری» روبه‌رو هستیم. با این حال، به نظر می‌رسد اوضاع تاریخی بی‌نظیری برای شکل‌گیری یک مسئله اجتماعی ایجاد شده است؛ اوضاعی که می‌تواند اولین تجربه جامعه ایران در مواجهه متناسب با مسئله اجتماعی باشد. این موقعیت می‌تواند باعث نزدیک‌شدن نظر نخبگان علمی، سیاستمداران، و مردم نسبت به واقعیت اجتماعی شود و راهبردی اساسی برای مواجهه با این معضل بزرگ اتخاذ شود. (محمد سلکی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۳)

بی‌تردید، توفیق در این مقطع زمانی و در مواجهه همه‌جانبه با شیوع کرونا می‌تواند افق‌های روشنی را برای آینده مواجهه و مداخله در سایر مشکلات اجتماعی و تبدیل آن‌ها به مسئله اجتماعی فراهم سازد. آینده‌پژوهی نوعی دوراندیشی و عاقبت‌نگری است که احتمالات امروز را به واقعیات فردا پیوند می‌زند. آینده اساساً از عدم قطعیت، برخوردار است. با این‌همه، آثار و نشانه‌هایی از اطلاعات و واقعیاتی که ریشه در گذشته و اکنون دارند، قادرند رهنمون ما به آینده باشند. عدم قطعیت آینده برای برخی، توجیه‌کننده‌ی نداشتن دوراندیشی آنان است و برای عده‌ای دیگر منبعی گرانبها از فرصت‌هاست. شناخت آینده از حیاتی‌ترین علوم موردنیاز هر انسانی است. آینده‌پژوهی شامل تلاش‌هایی است که با استفاده از تجربه و تحلیل منابع، الگوها و عوامل تغییر و یا ثبات، به تجسم آینده‌های بالقوه و برنامه‌ریزی برای آن‌ها می‌پردازد.

در این تحقیق با توجه به موارد ذکر شده، نویسنده برای استخراج مفاهیم به سراغ روش دلفی رفت. مولفه‌های تاثیرگذار پدیده فاصله‌گذاری اجتماعی بر هر یک از ساختارهای اجتماعی متأثر از کرونا استخراج شد و جهت کشف مفاهیم در ارتباط با این پدیده با استفاده از مصاحبه‌های عمیق از نخبگان، تحقیق، نتایج مفیدی استخراج و با ایجاد حساسیت در این حوزه، شناخت معضلات آن در آینده را کشف کرد.

پیشینه پژوهش

علاوه بر تأثیر این ویروس در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی-فرهنگی، انتظار یک تغییر اساسی حاصل از ویروس کرونا دور از دسترس نخواهد بود و احتمالاً جهان شاهد یک گردش کلی و قوی به سمت انگاره علمی و فاصله‌گیری از انگاره‌های درک متعارفی، خرافی و شبه دینی خواهد بود. حتی می‌توان گفت تغییر در نظام‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی در سطح جهان قابل انتظار خواهد بود و احتمالاً کشورهای مطلق‌گرا و اقتدارگرا به تشکیل حکومت یا دولت استثنا به ویژه در زمانهای بحران روی خواهند آورد؛ اما دولت‌های دموکرات و رفاه در قالب ملت-دولت تلاش خواهند کرد اعتماد اجتماعی و عمومی را تقویت نمایند، تا ماندگاری خود را تضمین نمایند. از این رو، تحقیقات بسیاری در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی متأثر از ویروس کرونا صورت گرفته است.

پژوهش دان و همکاران (۲۰۲۱) با عنوان "تحلیل کیفی دیدگاه‌های جوانان در مورد فاصله‌گذاری اجتماعی در طول بیماری همه‌گیر کووید ۱۹" نشان داده است که جوانان برخوردهای متفاوتی با چگونگی رعایت دستورالعمل‌های فاصله‌گذاری اجتماعی و حفظ بهداشت فردی در ارتباطات اجتماعی داشته‌اند. بنابراین، برای جلوگیری از تأثیرات سلامت روان و اطمینان از پایداری به دستورالعمل‌های فاصله‌گذاری اجتماعی، ایجاد روش‌های ایمن برای تعامل جوانان با همسالان در دوره‌های فاصله‌گذاری ضروری است. در این زمینه، حس انزوای اجتماعی بیشترین تاثیر منفی را بر فاصله‌گذاری اجتماعی نشان داده است.

همایونی و میرحسینی (۲۰۲۱) نقش سرمایه اجتماعی بر رضایت‌مندی از عملکرد دولت در سیاست‌گذاری مهار کرونا را مورد پژوهش قرار داده‌اند. این تحقیق نشان می‌دهد که متغیر سرمایه اجتماعی همبستگی بالایی با رضایت‌مندی از عملکرد دولت در مهار کرونا دارد و متغیر اعتماد، مهمترین متغیر در پیش‌بینی رضایت از عملکرد دولت در مهار کرونا بوده است.

اولانی ایوانز (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان "اثرات اجتماعی-اقتصادی ویروس کرونای جدید: راه حل‌های خط مشی ای" به عالمگیری و پیامدهای ویروس کرونای جدید می‌پردازد و بیان می‌کند که این ویروس نه تنها اثرات مستقیمی داشته است، بلکه اثرات و هزینه‌های غیرمستقیمی نیز به همراه داشته است. وی در این مقاله به تأثیر تلوچات اقتصادی بر نظام‌های سلامت عمومی، تجارت و مسافرت، صنایع غذایی و کشاورزی و بازارها پرداخته و پیشنهادهایی را در رابطه با راه حل‌های خط‌مشی ای مطرح می‌کند که از آن جمله می‌توان به رویکردهای مدیریتی پیش‌کارگر، چارچوب‌های خط‌مشی بهداشتی مرتبط با سلامت، آموزش و پرورش و سواد بهداشتی، تغییرات ملی و بین‌المللی در زمینه‌ی سرمایه‌گذاری، مشارکت عمومی و خصوصی درباره ویروس کرونا پرداخت

شهریاری و همکاران (۱۳۹۹) مقاله‌ای درباره سازگاری شهروندان شهر اصفهان با اجرای فاصله‌گذاری اجتماعی در راستای مقابله با همه‌گیری بیماری کووید-۱۹ ارائه داده‌اند. این تحقیق با رویکرد کمی و استراتژی توصیفی و همبستگی و تاکتیک میدانی انجام شده است. نتایج نشان می‌دهند که ۲۷ درصد از نمونه آماری رعایت فاصله‌گذاری اجتماعی را داشته‌اند و بجز متغیر جمعیت‌شناختی وضعیت تأهل، بین دیگر متغیرهای جمعیت‌شناختی و رعایت فاصله‌گذاری اجتماعی رابطه‌ای معناداری وجود نداشته است. این مقاله نتیجه‌گیری می‌کند که برای مدیریت بحران بیماری‌های واگیردار، سیاست‌گذاری و مدیریت کلان و همه‌جانبه صورت گیرد و به سمت آینده‌نگاری راهبردی گام برداشته شود؛ متولیان امر فرهنگ، آموزش و رسانه‌ها به‌صورت همه‌جانبه نسبت به تقویت مسئولیت‌پذیری اجتماعی، جامعه اهتمام ورزند.

¹ Dunn

²Olaniyi

حقیقی و همکاران (۱۳۹۹) مقاله‌ی آسیب‌شناسی استاندارد فضای آموزشی کلاس‌های درس با توجه به بیماری‌های واگیری (کووید-۱۹) را ارائه دادند. هدف این پژوهش، کاهش آسیب‌های فضای آموزشی، به‌ویژه در کلاس‌های درس، در دوران ظهور و گسترش بیماری‌های واگیری می‌باشد. روش تحقیق حاضر، کیفی از نوع توصیف و تحلیل آسیب‌ها است و محتوای پژوهش از طریق اسناد پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر به‌دست آمده است. یافته‌ها و نتایج به توصیف موقعیت و راه‌های کاهش و پیشگیری و ارائه پیشنهاداتی برای آموزش مداوم پرداخته‌اند.

صائب‌نیا و کریمی (۱۳۹۹) مقاله‌ای درباره‌ی تأثیر بیماری کرونا (کووید-۱۹) بر عملکرد کسب و کار (مورد مطالعه: کسب و کارهای کوچک و متوسط استان اردبیل) ارائه دادند. در این پژوهش، تأثیر بیماری کرونا بر عملکرد کسب و کار در شرکت‌های کوچک و متوسط استان اردبیل مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج نشان داده‌اند که بیماری کرونا تأثیر معناداری بر عملکرد مشتری، بازار و مالی دارد. پیشنهادهای مطالعه برای ارتقاء عملکرد کسب و کار نیز ارائه گردیده است.

پیشینه نظری

اندیشمندان علوم اجتماعی راه‌هایی برای فهم و تحلیل وضعیت استثنایی که شیوع همگانی بیماری‌ها ایجاد کرده است و تأثیرات آن بر مناسبات فردی و اجتماعی را پیشنهاد کرده‌اند. گروهی از جامعه‌شناسان درباره‌ی جدایی یا فاصله میان گروه‌های اجتماعی نظریه‌پردازی کرده‌اند.

زیمل از جمله جامعه‌شناسانی است که با طرح مفهوم غریبه در جامعه‌شناسی به اهمیت فاصله اجتماعی پرداخته و معتقد است که جایگاه خاص غریبه در کنش اجتماعی با دیگر کنشگران و به دلیل نقش محوری فاصله اجتماعی، می‌تواند به درک ما از فاصله اجتماعی کمک کند. او معتقد به این است که تعامل غریبه با گروه ترکیبی از نزدیکی و فاصله است که در میان کنشگران حاکم است. فریزبی نیز پنج شکل از رابطه‌ی اجتماعی را شرح داده که رابطه میان فرد و گروه‌های اجتماعی و فرایند تفکیک اجتماعی را توضیح می‌دهد. این اشکال عبارتند از: مسئولیت جمعی که با تفکیک اجتماعی توسعه می‌یابد، روابط مبتنی بر وابستگی، محفل اجتماعی، تقاطع گروه‌ها و محافل اجتماعی، و آخرین الگوی رابطه‌ی اجتماعی که بر اساس بهره‌جویی از انرژی و بسط آن مربوط می‌شود. زیمل معتقد به این است که انزوای اجتماعی عامل اصلی سرگردانی انسان در جوامع جدید است و روابط مبتنی بر بعد یا فاصله، عامل مؤثری در شکل‌گیری روابط اجتماعی می‌باشد. از دیدگاه وی، تعامل غریبه با گروه ترکیبی از نزدیکی و فاصله است که در میان کنشگران حاکم است.

به عبارت دیگر، رویکرد تفسیری - بر ساخت‌گرایی در این موضوع تأکید دارد که چگونه تعاملات اجتماعی منجر به شکل‌گیری معانی متفاوت و در نهایت به واقعیت‌های اجتماعی مختلف می‌شود. در همین راستا، مید به نیاز همیشگی به در نظر داشتن موقعیت اجتماعی از دیدگاه کنشگران اجتماعی و استوار کردن تحلیل بر موقعیت اجتماعی تأکید دارد. همچنین، مید نیز مانند وبر معتقد است که زمانی که به مفهوم معنی اشاره می‌شود، منظور همان معنای ذهنی است که کنشگران به کنش‌هایشان نسبت می‌دهند. این ایده تأکید دارد که مفهوم و معنا در ارتباط با نحوه تعامل افراد با محیط و یکدیگر شکل می‌گیرد.

رابرت پارک نیز فاصله اجتماعی را به عنوان ناپایداری در دوستی و صمیمیت میان افراد از گروه‌های دیگر تعریف می‌کند. او معتقد است که هرچه فاصله اجتماعی بین افراد بیشتر باشد، تأثیر متقابل کمتری بر یکدیگر خواهند گذاشت. از دیدگاه بوردیو، زمینه اجتماعی افراد در گذشته باعث تغییر در زندگی آینده‌ی آنها و تمایز از یکدیگر می‌شود. بوردیو تحصیلات را یکی از عوامل ایجاد فاصله اجتماعی بین افراد با تحصیلات بالاتر و کمتر معرفی می‌کند. به نظر کلاینبرگ، حفظ جان افراد در شرایط بحران ناشی از پیوند اجتماعی آنها و عدم ایجاد فاصله اجتماعی در تعاملات اجتماعی حائز اهمیت است. او بر این باور است که زیرساخت‌های اجتماعی در کنترل تلفات ناشی از بحران نقش مهمی دارند. همچنین، هابرماس در تحلیل بحران‌ها دو سطح فیزیکی و اجتماعی و نمادین را بررسی می‌کند و معتقد است که بحران می‌تواند در دو موقعیت زیرنمایی شود: زمانی که کل سیستم از نظر فیزیکی تحت تأثیر قرار گرفته و حیات آن به مخاطره افتاده است و یا زمانی که سیستم به لحاظ مسائل اعتباری و حیثیت اجتماعی و نمادین دچار بحران گردیده و به ورطه سقوط کشانیده شده است.

بحران اجتماعی ناشی از تصمیم‌گیری، رفتارها و فرهنگ انسان‌ها موجب تأثیراتی بر تصمیم‌گیری و رفتار اجتماعی می‌شود و هم سطح تصمیم‌سازی را مختل کرده و هم بر رفتارهای شهروندان اثر می‌گذارد. این بحران‌ها ناشی از پیچیدگی‌های فناوری و رفتارها و فرهنگ انسان‌ها باید مورد بررسی و شناسایی قرار گیرد، زیرا تلفیق این دو امر واکنش‌های خاصی را پدید می‌آورد که می‌تواند بحران‌زا و مشکل‌آفرین باشد. فوکو نیز مفهوم زیست‌سیاست را مطرح کرده و بر این اساس بیان کرده که زیست‌سیاست به عنوان یک فناوری قدرت موجب مدیریت و کنترل انسان‌ها می‌شود. این مفهوم نشان می‌دهد که انسان‌ها از طریق زیست‌سیاست به شکلی اجتماعی مدیریت و کنترل می‌شوند. با توجه به این نگرش‌ها، تحلیل بحران‌ها نیازمند در نظر گرفتن پیچیدگی‌های فناوری و رفتارها و فرهنگ انسان‌ها است، زیرا تأثیرات این دو جنبه با یکدیگر تلفیق شده و واکنش‌های خاصی را تشکیل می‌دهند که ممکن است بحران‌زا و مشکل‌آفرین باشند (میرزایی، ۱۳۹۴: ۶۳۲).

اگر مفهوم زیست‌سیاست فوکو را به عنوان موضع کلان در نظر بگیریم، می‌توان نابرابری موجود را در دو وجه دانست: وجه اول نابرابری عینی و وجه دوم درک و تفسیر کنشگر از موقعیت نابرابر است. طبیعی است که این طرح و محصول شرایط عینی است و درون زیست‌سیاست شکل گرفته است. علاوه بر آن، این درک و تفسیر از یک سو وابسته به نابرابری عینی است و از سوی دیگر محصول عوامل ساختاری دیگر از جمله فرهنگ، دین، رسانه و غیره.

بنابراین در وجه دوم نابرابری، مفهوم نابرابری تفسیری فریکر که ذیل رویکرد برساخت‌گرایی قرار می‌گیرد برای تحلیل راه‌گشا خواهد بود. این مفهوم متکی به تفسیر کنشگر از نابرابری و بی‌عدالتی است. نابرابری تفسیری، ناشی از روابط نابرابر عینی در جامعه است. در این وضعیت، نابرابری بیشتر جنبه ذهنی دارد تا عینی اما محصول شرایط عینی و ناشی از تبعیض در روابط نابرابر قدرت و نابرابری اجتماعی است (فریکر؛ ۲۰۱۲، ۹۸). فریکر نابرابری تفسیری را این گونه تعریف می‌کند: "نوعی از بی‌عدالتی که تجربه اجتماعی فرد را از درک جمعی پنهان می‌کند و دلیل آن تعصب ساختاری در منابع هرمنوتیکی جمعی است" (فریکر، ۲۰۱۲، ۱۰۰). در مطالعات فرودستی، میان مفهوم نابرابری تفسیری فریکر و داغ ننگ گافمن می‌توان پیوند برقرار کرد، هرچند فریکر به این مفهوم اشاره ای نداشته است. برای پیوند این دو مفهوم باید بر جنبه تفسیری داغ ننگ تاکید شود، تفسیری که کنشگر نسبت به برچسب احتمالی از سوی دیگری خواهد داشت. می‌توان دو نوع داغ ننگ را بر اساس مرجع ادراک تفکیک کرد. نخست، داغ ننگی است که می‌توان در جامعه شاهد بود، تا حدودی عینیت دارد و نسبت به فرد یا گروهی که اعمال می‌شود بیرونی است، برای مثال اعتقاد به این که طبقات فرودست بهداشت را کمتر رعایت می‌کند و در نتیجه احتمال ابتلا به ویروس کرونا در او بیشتر خواهد بود. نوع دوم، ادراک و تفسیر کنشگر از داغ ننگ احتمالی که دیگری بر او اعمال می‌کند. چون این نوع داغ ننگ مبتنی بر ادراک و تفسیر کنشگر از موقعیت خود و دیگری است، می‌توان آن را درونی دانست. نوع دوم، را می‌توان ذیل مفهوم نابرابری تفسیری فریکر گنجانند. برای مثال، طبقه فرودستی که علیرغم نیاز شدید از ترس داغ ننگ احتمالی مایل به دریافت خدمات حمایتی از کمیته امداد نیست.

و در نهایت، فوکویاما (۲۰۲۰) در بحث مربوط به شیوع ویروس کرونا (کووید-۱۹) با تمرکز بر دوران پساکرونا، درباره پایان دوگانه سازی‌های آسان دموکراسی/اقتدارگرایی اظهار تردید می‌کند و در مصاحبه خود بیان می‌دارد که "وقتی این بیماری پایان یابد، تردید دارم که دوگانه‌سازی‌های آسان دموکراسی/اقتدارگرایی کنار گذاشته شود. بحث من در اینجا این است که عامل تعیین‌کننده اصلی در کارکرد دولت‌ها، نه نوع رژیم سیاسی آنان، بلکه توانایی و ظرفیت دولت و بالاتر از همه اعتماد عمومی به دولت است". از نظر فوکویاما، آنچه لیبرال دموکراسی را از اقتدارگرایی متمایز می‌گرداند، ایجاد موازنه بین قدرت نهاد دولت و نهادهای محدودکننده آن از جمله حاکمیت قانون و پاسخگویی دموکراتیک آن است. هرچند برخی از کشورهای اقتدارگرا در کنترل یا مهار این بیماری موفق بوده‌اند، برخی از دموکراسی‌ها نیز در این زمینه موفق بوده‌اند. اما به نظر می‌رسد میزان اعتماد عمومی و در نتیجه سرمایه اجتماعی در حکومت‌های دموکراتیک در دوران پساکرونا، بیشتر خواهد بود و جهان همچنان شاهد افزایش حکومت‌های دموکراتیک خواهد بود. با توجه به تأثیرات این ویروس در حوزه‌های اجتماعی-اقتصادی، امکان قطبی شدن افزایش

¹ Fricker

² Fukuyama

می‌یابد و احتمال انقلاب‌های مردمی یا شورش‌های خیابانی در برابر حکومت‌های اقتدارگرا و مطلق‌گرا بیشتر خواهد بود (فوکویاما، ۲۰۲۰).

مبانی نظری

ویروس کرونا اولین پاندمی نبود که در قرن بیستم گریبان انسان را گرفت. در نیم قرن گذشته، هزاران ویروس در جهان پدید آمده و شماری از آنها مانند اچ آی وی (ایدز)، سارس (۲۰۰۳) یا ابولا (۲۰۱۳) عالمگیر شدند. انسان در قرن بیست و یکمی از شیوع سارس، مرس، زیکا و ابولا درسهایی لازم را نگرفت و در نظام حکمرانی اش تجدیدنظر نکرد تا رسید به ویروس کرونا و بحران جهانی که اکنون درگیر آن هستیم. هنوز هم نشانی از هوشیاری واقعی در جهان دیده نمی‌شود. هنوز رسانه‌ها و سیاستمداران تلاش فریب‌کارانه ای می‌کنند تا این بحران را به پدیده‌ای پزشکی تقلیل دهند و از تجدیدنظر در حکمرانیها سرباز زنند. (محمد سلکی و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۳)

تا پیش از بحران کرونا هیچکس تصور نمی‌کرد که ممکن است روزگاری اتفاقی بیفتد یا بتوان کاری کرد که جهان به صورت یکپارچه درگیر چیزی شود یا در موقعیتی قرار گیرد که تمام لایه‌های آشکار و پنهان نهادها، ساختارها، سیستمها و انسانها به سخن درآیند و خود را برملا و آشکار سازند. بحران کرونا توانست «زبان مشترکی» خلق کند؛ حوزه‌ی عمومی را در سطح جهانی، ملی و محلی فعال سازد؛ احساسات مشترک آفریند؛ در تمام زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی، چالشهای بزرگی ایجاد کند و در عین حال این امید را آورد که جهان درباره‌ی عملکردهایش بازاندیشی کند؛ آنچه تا پیش از این تنها دغدغه‌ی روشنفکران بود، دغدغه‌ی همگان کند؛ روندهای تخریب طبیعت و محیط زیست را متوقف سازد و سبب شود مردم، بحرانهای نظامهای سلامت را دریابند و به بدیل‌هایی برای آینده‌ی جهان بیندیشند. بحران کرونا شاید هنوز جهان را تغییر نداده است، اما ضرورت تغییر جهان را قطعی کرد.

یکی از تدابیری که جهت پیشگیری از شیوع ویروس کرونا صورت گرفته است، فاصله‌گذاری اجتماعی است. جداسازی به مفهوم جداکردن بیماران از افراد سالم به منظور محافظت از افراد سالم می‌باشد و معمولاً در محیط‌های درمانی و بیمارستان انجام می‌شود که یک اقدام بسیار موثر در کنترل بیماری‌های واگیر، بخصوص در مراحل ابتدایی شروع اپیدمی‌هاست که می‌تواند افراد بالقوه آلوده را قبل از بروز علائم شدید شناسایی کند و اگر به درستی انجام شود، می‌تواند از ایجاد موارد ثانویه جلوگیری کند.

قرنطینه را می‌توان در سطح فردی یا اجتماعی به کار گرفت. همچنین قرنطینه می‌تواند اختیاری یا اجباری باشد. معمولاً قرنطینه اختیاری و خانگی ارجحیت دارد. فاصله‌گذاری اجتماعی شکلی از قرنطینه است که برای کاهش تعاملات بین مردم در یک جامعه بزرگ انجام می‌شود. از مصادیق فاصله‌گذاری اجتماعی می‌توان به تعطیل کردن مدارس، ادارات و مراکز خرید و همچنین کنسل کردن گردهم‌آیی‌ها اشاره نمود. فاصله‌گذاری اجتماعی می‌تواند میزان عدد مولد پایه موثر را کاهش دهد و همچنین در مقیاس وسیع می‌تواند با به تعویق انداختن پیک اپیدمی، به سیستم خدمات درمانی فرصت دهد تا بتواند در برابر انبوه بیماران تاب آوری بیشتری داشته باشد. (اندرسون، ۲۰۲۰، ۱۳۹)

به نوعی دیگر می‌توان گفت منظور از فاصله‌گذاری اجتماعی یعنی ایجاد یک فاصله فیزیکی بین افراد و جلوگیری از اجتماع به‌منظور حفظ سلامت فردی و عمومی و باید توجه کرد استفاده از این واژه نباید منجر به از بین رفتن تعاملات اجتماعی شود و تنها در معنای فاصله فیزیکی معنا شود و شاید بهتر باشد به گفته «پروفیسور الدریدج» استاد علوم سیاسی دانشگاه «نورس استرن» آمریکا به‌جای واژه فاصله‌گذاری اجتماعی از واژه فاصله‌گذاری فیزیکی استفاده شود با این هدف که افراد با یکدیگر در ارتباط باشند. زیرا تعاملات اجتماعی از عناصر بنیادین جامعه محسوب می‌شود و زمینه ارتقای همبستگی اجتماعی را فراهم می‌کند. مفهوم همبستگی حکایت از انواع مختلف ارتباطات بین اعضای جامعه است و به‌عنوان شرط لازم برای اداره منظم و صلح‌آمیز امور اجتماعی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. (دنیل الدریدج، ۲۰۲۰)

¹ Anderson

² Daniel aldrich

از پیش شرط‌های دستیابی به این شرایط، این است که شبکه روابط اجتماعی در بحران‌هایی مثل کرونا، منسجم‌تر و محکم‌تر شود، «جین جیکوبز» نظریه‌پرداز شهری سرمایه اجتماعی را در قالب شبکه‌های اجتماعی تعریف می‌کند که کارکردهایی در جامعه دارند و غیرقابل جایگزین هستند.

جان هارتل^۱ بیش از بیست سال قبل در خصوص سیاست‌های اجتماعی که می‌تواند برای آسیبها و مسئله‌های اجتماعی اثرگذار باشد اظهار نظر کرده بود. به عقیده او، سیاستگذاری اجتماعی نه فقط یک فرایند ساده بلکه یک موضوع نظری، فرهنگی، تاریخی، ایدئولوژیک است. وی همچنین مفهوم سیاست گذاری اجتماعی پراگماتیک و سیاسی را برای دنیای قرن بیست و یکم مبتنی بر سه محور عمده تعریف کرد که عبارت بودند از بیمه‌های اجتماعی، حمایت‌های دولتی و خدمات اجتماعی (هارتل، ۱۹۹۵: ۲۰۹).

جامعه‌هایی می‌توانند عواقب ناشی از فجایع را ترمیم کنند که دارای شبکه‌های اجتماعی (روابط بین فردی و گروهی) قوی باشند. الدریدج می‌گوید: تلاش‌هایی که برای کندسازی انتشار ویروس کرونا برداشته می‌شود باید تحکیم روابط اجتماعی را ضمن حفظ فاصله گذاری فیزیکی تشویق کند. لذا باید برای برون رفت از این بحران در جوامع کنونی که جوامع تله‌ماتیک خوانده می‌شوند یعنی جوامعی که جریان اطلاع و آگاهی مبتنی بر رسانه است. از سایر حوزه‌های عمومی برای ارتقای آگاهی عمومی بهره گرفته شود و تعاملات اجتماعی از طرق دیگری مثل استفاده از رسانه‌ها و بسترهای مجازی و شبکه‌های اجتماعی سالم و تشکیل گروه‌های اطلاع‌رسانی بیش از گذشته باشد. اقدامات فاصله‌گذاری اجتماعی ممکن است عواقب ثانویه ای در سطح فرد، خانواده و جامعه به همراه داشته باشند. قطع درآمد، افزایش نیاز به خدمات حمایتی، و نیز کاهش بالقوه دسترسی به خدمات خاص، نمونه‌هایی از این عواقب هستند. برخی اقدامات، نیاز به آمادگی و تعامل گسترده‌ای میان بخش‌های متفاوت دارند (الدریدج، ۲۰۲۰).

با توجه به آنچه گفته شد، به نظر می‌رسد فاصله‌گذاری اجتماعی می‌تواند به تغییراتی در روابط و ساختارهای اجتماعی منجر شود. بنابراین، بررسی تاثیر این تغییرات اجتماعی ضروری به نظر می‌رسد. حال با این مسأله روبه‌رو هستیم که پژوهش در زمینه آینده بسیار دشوار است. سوال مطرح می‌شود که چگونه فردی چیزی را که وجود ندارد، مورد پژوهش قرار دهد؟ آینده‌پژوهان به این چالش اساسی به شیوه‌های گوناگون پاسخ می‌دهند. به عنوان مثال، آنان ممکن است اظهار کنند که آینده‌پژوهی با پدیده‌های نامشهودی چون زیبایی‌شناسی، حقوق، اصول اخلاقی، و مذهب سر و کار دارد. دیگران نیز اشاره می‌کنند که آینده‌پژوهی در اصل مبنی بر این است که چگونه آرمان‌ها، احساسات، و اهداف امروزی و آینده را تحت تاثیر قرار می‌دهند. دیگران کماکان بر دانش تفسیری در مورد آینده تمرکز و تاکید دارند که جایگزین واقعیت‌های آینده می‌شود. می‌توان از نگاه دیگر عنوان نمود که آینده به عنوان یک چشم‌انداز، آرزو، ادراک و تفسیر وجود دارد، نه به عنوان قلمروی تجربی و قابل اندازه‌گیری. از این رو، آینده‌پژوهی بیشتر به صورت تنگاتنگ با علوم اجتماعی ارتباط دارد تا علوم به اصطلاح غامض. لذا منطقی است به آینده به عنوان سرچشمه کردار حال حاضر فکر کنیم، زیرا روش گذشته، حال، و تعامل آینده را مشخص می‌سازد.

در کشوری مانند ایران که شفافیت آماری موجود نیست، بدون مداخله ذهن اندیشمندان و پذیرش آن از سوی مراجع سیاستگذار و برنامه‌ریز راجع به بدیهی‌ترین مشکلات کشور نیز نمی‌توان مسئله اجتماعی را تعریف کرد. اما اگر نتوان با ارائه آمار دقیق و مناقشه ناپذیر، مسئله اجتماعی بودن مشکلی را اثبات کرد، آیا می‌توان به اشتراک ذهنی میان اندیشمندان، سیاستگذاران و مردم در مقیاس کشوری درباره‌ی آن مشکل رسید؟

در جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی، دیدگاهی به نام "سازه‌گرایی اجتماعی" وجود دارد که مدعی است برای حل مسائل اجتماعی باید عزمی عمومی در میان مردم و نخبگان وجود داشته باشد. در این دیدگاه، نظر بر این است که مسئله اجتماعی از این رو طرح می‌شود که حل شود، و در صورتی مسئله اجتماعی حل می‌شود که برای آن، عزم عمومی وجود داشته باشد (دنیلین لوزیک^۱، ۱۳۸۳).

بنابراین اگر پدیده‌ای به عنوان مسئله اجتماعی تعریف شود، باید پشتش وجدان جمعی قوی وجود داشته باشد. اگر پشت پدیده‌ای وجدان جمعی وجود نداشته باشد و آن پدیده مسئله اجتماعی نامیده شود و درباره‌ی آن به مردم هشدار داده شود، هیچ تغییری به وجود نمی‌آید و هیچ اتفاقی هم نمی‌افتد. اما اگر پدیده‌ای به عنوان مسئله اجتماعی تعریف شود که پشتش وجدان جمعی قوی

¹ Jane jacobs

² Hartl

ای وجود داشته باشد، مسئله اجتماعی در واقع تحقق پیدا کرده است؛ چون وجدان جمعی منتظر اقدام است و برای حل مسئله عزم کرده است. در چنین مواردی، ورود سیاستگذار اجتماعی و مدیر اجرایی برای مواجهه با مسئله مؤثر است و با اقدامات ساده می‌توان به بهبود و حل مسئله امیدوار بود (معیدفر، ۱۳۸۹، ۲۳۷).

پنجیدگی و درهم‌تنیدگی پدیده‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و... در جامعه لزوم بررسی همه جانبه و کلان به مسائل پیش آمده در شرایط فعلی را نشان داده و از این روی تلاش نموده با بهره‌گیری از نظرات متخصصان حوزه‌های مختلف علوم انسانی و مطالعات اجتماعی به بررسی برخی از آثار و پیامدهای شیوع این بیماری بر ساختار اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و... در ایران بپردازد.

ساختار خانواده

اکنون، ویروس کرونا دیگر یک مسئله فردی نیست، بلکه یک مسئله اجتماعی است. ساختار اجتماعی تحت تأثیر این ویروس تغییر یافته است و نهاد خانواده نیز تحولات قابل توجهی را تجربه کرده است. در شرایط جدید، تغییرات مهمی در نهاد خانواده ایجاد شده است. به گفته ژرژ گوروچ، خانواده پدیده ای است که هر لحظه در حال دگرگونی است و از فرآیندهای "ساخته شدن"، "ساخت افتادن" و "بازساختی شدن" برخوردار است.

بنابراین، هرگونه اصلاح جامعه باید از خانواده آغاز شود؛ زیرا در راستای تکامل نام و مناسبات پابرجا در جامعه، خانواده پیش‌تاز است. ویروس کرونا فرصتی دست داد تا خانواده‌ها زمان بیشتری را با هم بگذرانند. این فرصت مغتنم بود، اما نگرانی وجود دارد که در کنار فشارهای اقتصادی بر آحاد مردم، استرس روانی و نگرانی ناشی از بیماری و عدم مهارت‌های روانی اجتماعی لازم در افراد، به افزایش مسائل و خشونت‌های درون خانواده منجر شود.

بسیاری از اندیشمندان معتقدند که خانواده در ایران از نهادی گسترده به نهادی هسته‌ای یا "شبه هسته‌ای" تبدیل شده است. پژوهش‌ها نیز از ظهور اشکال جدید خانواده مانند هم‌بالین، پدر غایب، تک والد و... سخن می‌آورند. این تغییرات تدریجی بوده و در نتیجه فرم خانواده عوض شده است، به گونه‌ای که خانواده از نهادی سنتی و اجباری به نهادی انتخابی و فراغتی تبدیل شده است. نمود این تغییر فرم را در تمامی ابعاد نرم‌افزاری (وظایف افراد، روابط اعضا، مناسبات خویشاوندی، ترجیحات جنسیتی، گرایش‌های دینی و...) و سخت‌افزاری خانواده (محل زندگی، معماری درون خانه، جمعیت خانواده و...) می‌توان دید.

با ورود و گسترش ویروس کرونا، خانواده نیز مانند سایر نهادها با تغییرات بی‌سابقه مواجه شد و با اتخاذ سیاست‌هایی مانند فاصله‌گذاری اجتماعی، سردادن شعارهایی مثل "در خانه بمانیم" و تعطیلی یا کاهش فعالیت نهادهای دولتی و غیردولتی، بیشتر مسئولیت‌ها به دوش خانواده گذاشته شد و این مکان به مهمترین سنگر مقاومت در برابر کرونا تبدیل شد. به عبارت دیگر، این نهاد، از سرناچاری و چون متولی خاصی نداشت و نمی‌توانست همانند سایر نهادها وظایف خود را تقلیل دهد یا به سایر افراد و گروه‌ها منتقل کند. بنابراین، با وجود تغییر فرم و فقدان امکانات و ابزارهای عینی و ذهنی برای ایفای نقش‌های جدید، دوباره وظایف واگذار شده و حتی بیشتر از آنها را برعهده گرفت.

در طول این سال‌ها مشاهده می‌شود که خانواده دوباره فرمی شبه گسترده به خود گرفته و به مکانی برای انجام فعالیت‌های متنوع آموزشی، اقتصادی، مراقبتی، بهداشتی، تفریحی و روانی تبدیل شده است. در حوزه آموزش، در این سال‌های کرونایی و با تعطیلی آموزش‌های حضوری در مدارس و دانشگاه‌ها، به منظور جلوگیری از ایجاد وقفه در آموزش به اجبار، شاهد شیوه‌های بدیل آموزشی از طریق تلویزیون و طراحی اپلیکیشن‌هایی مثل شبکه اجتماعی دانش‌آموزان (شاد) در آموزش و پرورش هستیم. البته شدت و ضعف این مشکلات مسلماً برای همه خانواده‌ها و اعضای آن به یک میزان نیست و خانواده‌های طبقات فرودست جامعه و والدین و بزرگسالان بیشترین آسیب را می‌بینند. نتیجه کلی این وضعیت ایجاد نوعی درماندگی در خانواده است و راهکارهایی که از سوی نهادهای مختلف و مخصوصاً دولت جهت قدرتمندسازی نهاد خانواده در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی، روانی و فراغتی ارائه شده است، ممکن است تا حدی چالش‌های پیش روی خانواده را کاهش دهد. اما تغییر فرم خانواده، ارائه

تصویری آرمانی و غیر واقع‌گرایانه از خانواده و در نظر نگرفتن تضادها، چالش‌ها و تناقضات موجود در این نهاد و نیز انباشت مسئولیت‌ها در دوران کرونا موانعی جدی بر سر راه واگذاری سنگر مقاومت علیه کرونا به خانواده است.

فرهنگ عمومی

کرونا بر فرهنگ عمومی نیز اثرگذار بوده است. نحوه مواجهه مردم با بحران در زندگی روزمره، اندیشه نسبت به خودمان و روابط اجتماعی، به خانه، زندگی و مرگ و بسیاری از مسائل روز زندگی در دوره کرونا برجسته شده است. کرونا بر سبک و شیوه زندگی، نحوه استفاده از فضای مجازی، سرگرمی، عزاداری مجازی، فراغت و کار و... تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم بسیاری داشته است.

در حوزه فرهنگ عمومی، ارزشها و هنجارها در دو جهت جمع‌گرایی و فردگرایی از سوی دیگر سوق یافته است. از یکسو، با رشد ارزشها، هنجارها، آیین‌ها و آداب و رسوم در جهت جمع‌گرایی و همیاری و همکاری مواجه هستیم که در گسترش روحیه همیاری و همکاری و گسترش خیریه‌ها و گروه‌های داوطلب قابل مشاهده است. از سوی دیگر، کرونا موجب افزایش فردگرایی و در مواردی نفع‌گرایی و عافیت‌طلبی شده است. (محمد سلکی و همکاران، ۱۳۹۹، ۱۶).

تغییرات ناشی از همه‌گیری کرونا را از منظر فرهنگی در جامعه می‌توان چنین برشمرد:

گذار از فردگرایی به جمع‌گرایی (احیای روحیه ایثارگری و تقدم منافع جمعی بر منافع فردی) همچون تأمین هزینه‌های درمان، توجه به خرید تجهیزات بیمارستانی، تولید انبوه ماسک و... گذار از ترس فردی به ترس جمعی، گذار از دغدغه فردی به دغدغه جمعی، گذار از نگرش مادی‌گرایانه به نگرش معنویت‌گرایانه، گذار از جاه‌طلبی افراطی به حقارت، گذار از احساس امنیت به احساس ناامنی (کیلینگ؛ ۲۰۱۹، ۳)

حال با توجه به مطالب گفته شده می‌توان چنین گفت که سرمایه اجتماعی یکی از مهمترین جنبه‌های مدیریت بلایا در سطح ملی است. با تغییر پارادایم در مدیریت بحران از یک رویکرد مبتنی بر امداد رسانی به یک رویکرد کاهش خطر فعالانه، می‌توان بر منافع آن در سطح جامعه بیشتر متمرکز بود. یکی از انواع سرمایه‌های اجتماعی که می‌تواند به بهبود پس از بحران جامعه کمک کند، سرمایه اجتماعی درون‌گروهی است. براساس این نوع از سرمایه اجتماعی، به هنگام بحران، اغلب این همسایگان و دوستان هستند که منابع لازم برای بهبودی پس از فاجعه را فراهم می‌آورند و نه سازمان‌های دولتی یا سازمان‌های مردم‌نهاد.

البته همبستگی و رابطه‌ی زیاد درون‌گروهی، اگرچه اغلب به نظر می‌رسد تأثیر مثبتی بر جامعه دارد، اما در واقع روابط درون‌گروهی شدید در بین اعضای جامعه می‌تواند به اختلالات نگران‌کننده‌تری برای اعضای جامعه در هنگام تخلیه و یا جابه‌جایی‌های اجتماعی منجر شود (نوریس، ۲۰۰۸).

سرمایه اجتماعی بین‌گروهی نیز در مواقع ضروری، بسیار مهم است و سرمایه اجتماعی درون‌گروهی را تکمیل می‌کند. مثالی از سرمایه اجتماعی بین‌گروهی را می‌توان پس از زلزله‌ی سال ۱۹۸۵ مکزیک مشاهده کرد که در آن، تعداد زیادی از داوطلبان غیربومی برای کمک به مناطق آسیب دیده رفته بودند (سانیل و روترای، ۲۰۱۶: ۱۰۵).

سرمایه اجتماعی پیوندی نیز تلاش می‌کند که از ارتباطات جامعه با افراد قدرتمند و مسئولان حکومتی و مقامات مسئول استفاده نماید. به طور مثال، در مورد زلزله‌ی سیچوان چین یک عضو جامعه دارای شبکه‌ی بزرگتر، می‌تواند یارانه مسکن بیشتری را کسب کند که برای ساخت مسکن موقت و همچنین انتقال مستقیم پولی و یارانه‌های مادی پس از وقوع حادثه، مؤثرتر است (سانیل و روترای، ۲۰۱۶، ۱۰۶).

سرمایه اجتماعی به عنوان یکی از انواع دارایی‌های جامعه، به تعهدات اجتماعی، شبکه‌های مشارکت مدنی، هنجارهای قوی معامله متقابل و همچنین به مجموعه خاصی از ارزش‌ها یا هنجارهای غیررسمی مشارکت و همیاری میان اعضای جامعه اشاره دارد. سرمایه اجتماعی، شامل مصادیق متنوعی مانند مشارکت در فعالیت‌های تفریحی، صحبت با همسایگان و پیوستن به احزاب سیاسی و سازمان‌های مردم‌نهاد و... در جامعه است و الگوی کلی زندگی اجتماعی و سلامت مدنی جامعه، استحکام روابط همسایگان

¹ Keeling

² Norris

و دوستان و میزان اعتماد و هنجارهای متقابل میان ساکنان را بازگو می‌کند. در بحران اخیر و همه‌گیر کووید ۱۹ نیز، نقش و کارکردهای سرمایه اجتماعی هم از منظر تعاملات و هم از منظر شبکه حمایتی، خاص و چشمگیر است.

رسانه‌های نوین ارتباطی

بیش پزشکی شدن جامعه و پیامدهای مختلف آن در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی با گسترش فضای سایبری یا فضای مجازی در عصر کرونا ارتباط عمیقی دارد. کرونا که سامانه دانایی و گفتمان پزشکی ویژه‌ای پیرامون خود شکل داده است و جوامع را بیش از پیش پزشکی نموده، اوضاع را به گونه‌ای سامان داده است که استفاده روزافزون از فضای مجازی و امکانات و فناوری‌های آن، فراتر از یک امکان در کنار سایر امکانات و یا نشانه‌ای از تعلق به سبکی خاص از زندگی، بلکه تنها طریق سلامت و بقای اصلح جلوه گر شده است.

به این ترتیب، کرونا و فضای مجازی در ارتباطی تنگاتنگ با یکدیگر، بر بدن‌ها و اذهان و جوامع انسانی حک شده‌اند. کسب و کار، آموزش، علم، مشاوره پزشکی، سبک زندگی، خرید، مصرف، ملاقات، تجربه‌های جدید و... همه در فضای مجازی، عرصه‌هایی گشوده یافته‌اند و گویی که مسیر دیگری را نمی‌توان تصور کرد. به همین دلیل، پرسشی اساسی این خواهد بود که مدل حکمرانی در «عصر فضای مجازی» و «وضعیت کرونایی» چه ویژگی‌هایی می‌یابد؟

وقتی در «قرنطینه خانگی» یا در «فاصله‌گذاری‌های فیزیکی» و حتی «فاصله‌گذاری‌های هوشمند»، درباره تنگنمایی که ویروس کرونا در همه پهنه‌های زندگی به وجود آورده و فضاهایی که ارتباطات شبکه‌ای پیش روی ما گشوده است می‌اندیشیم، با پرسش‌های بیشمار و خوانش‌های متفاوت از آنچه تاکنون درباره ارتباطات دانسته‌ایم، روبه‌رو می‌شویم. ویروس نوپدید کووید ۱۹ و عالمگیری آن، هر فهم و تجربه پیشینی را در معرض تغییراتی پرشتاب و درازدامن قرار داده است. کرونا، انسان‌ها را به درون و به خانه‌هایشان تبعید کرده، اما در تعطیلی و یا تعلیق روابط اجتماعی، بار دیگر نیاز و اشتیاق آنان را به «ارتباط» با یکدیگر برانگیخته است. تنهایی در یک سو و میل فراوان به ارتباط در سوی دیگر، مسئله‌ای مهم و در این زمانی عالم ارتباطات در وضعیت کنونی قرار گرفته است. درواقع، مهم‌ترین کاری که ویروس کرونا کرد، این است که بیشتر شهروندان را به فضای وب آورد و جامعه هراسناک را با شتاب به جهان وب پرتاب کرد. این پرتاب شدگی و پناه‌بردگی، سهم و نقش ارتباطات را در خلق اوضاع نو در دو سطح، از گذشته متفاوت و متمایز می‌کند:

نخست آنکه، شتاب و حجم انتقال جامعه را به فضای وب به مراتب افزون‌تر کرد و در غیاب و یا تعلیق روابط اجتماعی، به تشکیل و گسترش گروه‌های خانوادگی، دوستی و حرفه‌ها ی در فضای مجازی دامن‌های وسیع‌تر داد. دوم آنکه، بسیاری از نهادهای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی را موظف به مجازی کردن وظایف و نقش‌ها و کارکردهای خود نمود. نظام اجتماعی، نظام اداری، نظام آموزشی و نظام اقتصادی تن به تغییراتی سریع دادند. دولت الکترونیک، آموزش از راه دور و برخط، بازار کسب و کار مجازی و حتی آیین‌ها، مناسک، عبادات و فراغتهای مجازیشده، آهنگ جدیدی به زندگی شهروندان داد.

طبقات اجتماعی

امروزه می‌دانیم که برخلاف ادعای روزهای اول که کرونا فقیر و غنی را نمی‌شناسد، هم ابتلا به کرونا و هم درمان آن، طبقاتی است. به عبارت دیگر، ریسک قرار گرفتن در معرض ویروس کرونا، براساس طبقه توزیع شده است. کارگران، رانندگان، کارکنان دستمزدی در حوزه‌های مختلف، کارکنان بیمارستان‌ها و درمانگاه‌ها، حاشیه‌نشینان و بیکاران، مهاجران، دست‌فروش‌ها، کودکان کار، بی‌سرنه‌ها، زباله‌گردها و به طور کلی طبقات فقیر و فاقد پوشش مراقبت‌های بهداشتی بیشترین احتمال ابتلا به کرونا و مرگ را دارند و خدمات درمانی به لحاظ سرعت و کیفیت نیز مانند طبقات بالا در دسترس آنها نیست. آنها نه به امکانات پیشگیری دسترسی دارند و نه به امکانات درمان و نه زیست و معیشت. در مقابل، طبقات فرادست هم در پیشگیری و هم در درمان، فرا دست‌اند.

در ایران به دلایل مختلف که بیش از هر چیز ناشی از چیرگی امر سیاسی بر امر اجتماعی است، مهمترین نگرانی دولت‌ها در مواجهه با چالش‌های اجتماعی، شورش طبقات فرودست است و به همین دلیل، سیاست‌گذاری‌های اجتماعی عموماً در جهت جذب یا کنترل آنان بوده است؛ به همین دلیل صدای پای آنان را بیش از صدای پای طبقه متوسط شنیده است.

سازوکارهای رفاهی در ایران به خوبی توان پوشش بخش زیادی از دهک‌های پایین را دارد و اگرچه ممکن است کفایت لازم برای تأمین آنان را نداشته باشد، دستکم درمانده شناسایی آنان نیست؛ درحالی‌که گروه‌های میانی آسیب‌پذیر تا زمانی که به جمع فرودستان درنیفتند، پاسخی از سوی سیاست‌گذار دریافت نمی‌کنند. بنابراین در نهایت ترجیح می‌دهند به همان گروه‌هایی خدمات رسانی کنند که در سازوکارهای موجود مقدور است.

از سوی دیگر بر اساس گزارش‌های وزارت بهداشت، تعداد مرگ و میر افراد مبتلا به کرونا در طبقات پایین بیشتر از سایر طبقات است. در طبقات پایینتر به دلیل نوع منش و عادت‌واره خاصی که در بین اعضای این طبقه وجود دارد، نه تنها بیماری مهم شناخته نمی‌شود، بلکه نوعی بی‌توجهی به مسائل بهداشتی و پروتکل‌های بهداشتی نیز دیده می‌شود. به مسافرت و دید و بازدید می‌روند و با واگذار کردن مرگ به تقدیر و مشیت الهی از رعایت دستورالعمل‌های بهداشتی سرباز می‌زنند.

همچنین سطح معیشتی ضعیفتر و شرایط اقتصادی نه چندان مطلوب این طبقه سبب می‌شود که اعضای این طبقه نیاز مبرمی به کار و دستمزد روزانه داشته باشند و لذا عملاً در خانه ماندن یا قرنطینه خانگی برای آنان ممکن نباشد. علاوه بر این، اعضای این طبقه معمولاً در محلات شلوغ و پرتراکم سکونت دارند و از امکانات کمتری برای رعایت فاصله گذاری برخوردار می‌شوند. اعضای این طبقه به دلیل برخورداری کمتر از وسایل نقلیه شخصی، عموماً از وسایل نقلیه عمومی برای جابه‌جایی استفاده می‌کنند که این خود خطر ابتلا به بیماری را افزایش می‌دهد.

روش پژوهش

این پژوهش از جهت ماهیت توصیفی است؛ در تحقیقات توصیفی، محقق به دنبال چگونگی بودن موضوع است و می‌خواهد بداند پدیده، متغیر، شیء یا مطلب چگونه است. در پژوهش حاضر همچنین از روش دلفی استفاده می‌شود؛ دلفی، یک روش یا تکنیک ارتباطی ساختمان است که در اصل به منظور پیش‌گویی سامانمند و تعاملی با تکیه برهم‌اندیشی خبرگان ابداع شده و توسعه پیدا کرده است. این روش که در آینده‌پژوهی استفاده می‌شود، عمدتاً اهدافی چون کشف ایده‌های نوآورانه و قابل اطمینان یا تهیه اطلاعاتی مناسب به منظور تصمیم‌گیری را دنبال می‌کند. روش دلفی فرآیندی ساختار یافته برای جمع‌آوری و طبقه‌بندی دانش موجود در نزد گروهی از کارشناسان و خبرگان است که از طریق توزیع پرسشنامه‌هایی در بین این افراد و بازخورد کنترل شده پاسخ‌ها و نظرات دریافتی صورت می‌گیرد. روش انجام پژوهش بدین صورت است که ابتدا پرسشنامه‌ای برای سنجش کلیه متغیرها براساس مقالات بیس و محقق ساخته آماده می‌شود. بعد از این مرحله این پرسشنامه در اختیار گروه خبرگان قرار می‌گیرد تا نظرات اصلاحیه یا گویه‌های پیشنهادی خودشان را به متغیرها اضافه کنند. بعد از نهائی شدن پرسشنامه و لحاظ گویه‌ها و نکات تکمیلی خبرگان، پرسشنامه به نمونه آماری ارسال می‌شود تا پاسخ‌های آن‌ها دریافت شود.

در اجرای روش دلفی، ابتدا تیم اجرا تشکیل شده و هیأت‌های تخصصی جهت شرکت در فعالیت‌ها انتخاب می‌شوند. سپس با راه‌اندازی فعالیتهای مربوط به تنظیم پرسشنامه، ابهامات نوشتاری بررسی و اولین پرسشنامه به اعضاء ارسال می‌شود. تحلیل پاسخ‌های دریافتی در دور اول صورت گرفته و پس از آن، پرسش‌نامه دور دوم با بازنگری‌های لازم به اعضاء ارسال شده و پاسخ‌ها در دور دوم تحلیل می‌شوند. در این فرآیند، درک صحیح از هدف‌های روش دلفی توسط شرکت‌کنندگان حائز اهمیت بوده و پانل دلفی از افراد با دانش و تخصص مرتبط با موضوع پژوهش تشکیل می‌شود که با استفاده از روش‌های نمونه‌گیری غیراحتمالی انتخاب می‌شوند. در صورتی که پژوهشگر، توانایی شناخت تمام افراد مناسب برای عضویت در پانل را ندارد، می‌تواند به جای این موضوع از روش نمونه‌گیری گلوله برفی استفاده نماید. در این روش، پژوهشگر با شناسایی فرد یا گروهی از افراد آگاه، اعضای مناسب برای پانل را پیدا کرده و انتخاب می‌نماید. این روش به خصوص در مواردی که شناخت افراد مناسب برای پژوهشگر دشوار است، کارآمد است. برای تشکیل پانل دلفی در پژوهش حاضر، اعضای هیئت علمی مرتبط با موضوع تحقیق و خبرگان حوزه ساختار اجتماعی شهر تهران به عنوان دو گروه اصلی مد نظر قرار گرفتند. از میان این گروه‌ها، ۱۰ نفر از اعضای هیئت علمی و ۲۰ نفر از

خبرگان انتخاب شدند. سپس ۷ نفر از اعضای هیئت علمی و ۱۳ نفر از خبرگان، آمادگی خود را برای مشارکت در پانل دلفی اعلام کردند. مرحله بعدی جلب مشارکت نامزدها است که بهتر است به صورت جداگانه و حضوری انجام شود. در جلسات ملاقات، پس از توضیح محتوای پژوهش و تبادل نظر درباره انتظارات پژوهش، دعوتنامه‌های مرتبط با انجام پژوهش و اخذ موافقت نامزدها در این مرحله ارائه می‌شود.

بحث و یافته‌های تحقیق

در این پژوهش پژوهشگر به دنبال شناسایی تاثیر ناشی از فاصله‌گذاری اجتماعی در دوران کرونا بر ساختارهای اجتماعی در شهر تهران است. به همین منظور میانگین طیف پرسشنامه (به عنوان شاخص آستانه) استفاده می‌شود. به عبارت دیگر شاخص‌ها یا سوالاتی که مقدار میانگین نظرات خبرگان آن بزرگتر مساوی میانگین طیف پرسشنامه (شاخص آستانه) باشد به عنوان شاخص‌های مهم و تاثیرگذار شناخته می‌شوند و شاخص‌ها یا سوال‌هایی که مقدار میانگین نظرات خبرگان برای آنها کمتر از مقدار میانگین طیف باشد به عنوان شاخص‌های کم اثر یا کم اهمیت شناخته می‌شوند. هدف تحقق تنها شناسایی شاخص‌های مهم و اثرگذار است به همین منظور در پژوهش شاخص‌های کم اهمیت حذف می‌شوند.

همچنین در مورد سطح اجماع یا توافق نیز بر اساس نظرات تیم تحقیق (پژوهشگر و اساتید راهنما و مشاور) قرار شد زمانی که ۷۰٪ پاسخ دهندگان جواب یکسانی به یکی از گزینه‌های پاسخ برای هر سوال بدهند، بپذیریم که توافق نظر در مورد آن سوال حاصل شده است.

بنابراین شرط توقف دلفی در این پژوهش این است که سه شرط زیر برقرار شود:

(۱) همه شاخص‌ها یا سوالات مهم شناخته شوند.

(۲) شاخص‌های جدیدی توسط خبرگان ارائه نشود.

(۳) توافق نظر (اجماع) در مورد سوالات نیز حاصل شود.

در نهایت و بعد از دور سوم میانگین نظرات خبرگان برای تمام سوالات پژوهش بیشتر از مقدار میانگین طیف (مقدار ۳) می‌باشد بنابراین همه شاخص‌ها یا سوالات پرسشنامه دور سوم مهم و تاثیرگذار شناخته شده‌اند. از طرف دیگر هیچ شاخص جدیدی توسط خبرگان پیشنهاد نشده است. بنابراین بر اساس این نتایج ما به هدف این پژوهش یعنی شناسایی شاخص‌های موثر بر ساختار اجتماعی ناشی از فاصله‌گذاری اجتماعی در دوران کرونا رسیده‌ایم. اما هنوز باید شرط اجماع یا توافق را نیز بررسی کنیم تا ببینیم آیا نسبت به همه سوالات (شاخص‌ها) جمع حاصل شده است یا خیر.

برای بررسی شرط اجماع یا توافق خبرگان همانطور که در ابتدای کار توافق شده است باید حده اقل ۷۰ درصد خبرگان جواب یکسانی به یکی از گزینه‌های پاسخ برای هر سوال داده باشند. جدول زیر این شرط را مورد بررسی قرار داده است:

بررسی میزان اجماع یا توافق خبرگان برای هر سوال

میزان اجماع	بزرگترین مقدار تجمیع	طیف اهمیت					سوال	شماره
		خیلی مخالف	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	خیلی موافقم		
		۱	۲	۳	۴	۵		
۰,۷۰	۱۴	۰	۳	۰	۱۴	۳	دولت توان اجرایی و ابزارهای لازم برای کنترل بحران کرونا را در دست دارد.	۱
۰,۸۰	۱۶	۰	۲	۰	۱۶	۲	رفتار جمعی شهروندان مهمترین عامل تشدید یا کنترل بیماری است.	۲
۰,۷۰	۱۴	۲	۰	۰	۱۴	۴	کرونا جامعه را مسئولیت پذیرتر کرده است.	۳

میزان اجماع	بزرگترین مقدار تجمیع	طیف اهمیت					سوالات	شماره
		خیلی مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	خیلی موافقم		
		۱	۲	۳	۴	۵		
۰,۷۵	۱۵	۰	۲	۰	۱۵	۳	۴	صدا و سیما نقش مهمی در فرهنگ سازی و رعایت فاصله اجتماعی در دوران کرونا دارد.
۰,۷۰	۱۴	۰	۲	۱	۱۴	۳	۵	رسانه های اجتماعی و سازمانهای مردم نهاد بر بستر فضای مجازی مهمترین نقش را در فرهنگ سازی و ترویج رفتارهای درست در دوران کرونا دارند.
۰,۷۵	۱۵	۰	۳	۱	۱۵	۱	۶	تدوین راهنمای کنترل تردد وسایل حمل و نقل عمومی در مدیریت ویروس کرونا موثر بوده است.
۰,۸۰	۱۶	۰	۱	۰	۱۶	۳	۷	اتخاذ تمهیدات ویژه برای غیرحضورى کردن دانشگاهها و مدارس در کنترل شیوع کرونا موثر بوده است.
۰,۷۰	۱۴	۰	۳	۱	۱۴	۲	۸	ایجاد هماهنگی بین فعالیت های داوطلبانه و اقدامات دولت به ترویج فرهنگ همدلی و نوع دوستی انجامیده است.
۰,۷۵	۱۵	۰	۴	۰	۱۵	۱	۹	کرونا اثر مثبتی روی نوآوری های مشارکتی میتواند داشته باشد.
۰,۷۰	۱۴	۰	۲	۱	۳	۱۴	۱۰	اطلاعات شبکه های اجتماعی در مورد کرونا کمک کننده هستند.
۰,۷۰	۱۴	۰	۵	۰	۱۴	۱	۱۱	کرونا شیوه کار کردن مردم و تعامل بین افراد را تغییر داده است.
۰,۶۵	۱۳	۰	۴	۰	۱۳	۳	۱۲	دولت قدرت سیاسی و اختیارات لازم را برای کنترل شیوع کرونا در دست دارد.
۰,۷۰	۱۴	۰	۴	۰	۲	۱۴	۱۳	کرونا در توسعه داروهای پزشکی و دانش ما در رابطه با بیماریهای نوظهور موثر خواهد بود.
۰,۷۰	۱۴	۰	۲	۱	۱۴	۳	۱۴	جنبش های اجتماعی و کمپین های مردمی میتواند منجر به تغییر سیاست های دولت در شیوه مدیریت بحران شود.
۰,۶۵	۱۳	۰	۳	۰	۱۳	۴	۱۵	تعامل دولت و تشکل های مردم نهاد در مدیریت ویروس کرونا موثر بوده است.
۰,۷۰	۱۴	۰	۳	۲	۱۴	۱	۱۶	آنچه که رسانه ها و اخبار در مورد کرونا و تلفات آن اعلام میکنند صحت دارد.
۰,۷۰	۱۴	۰	۳	۱	۱۴	۲	۱۷	فرهنگ و تمدن نقش مهمی در نوع رویارویی افراد با بحران کرونا دارد.
۰,۷۰	۱۴	۰	۲	۰	۴	۱۴	۱۸	کرونا به بسیاری از کسب و کارهای سنتی لطمه وارد کرده است.
۰,۷۰	۱۴	۰	۰	۰	۱۴	۶	۱۹	آموزش های پیشگیرانه در خانواده در مهار کرونا موثر بوده است.
۰,۷۵	۱۵	۰	۲	۱	۱۵	۲	۲۰	کرونا نگرش افراد را به مسئله مرگ و نوع سوگ تغییر داده است.

میزان اجماع	بزرگترین مقدار تجمیع	طیف اهمیت					سوالات	شماره
		خیلی مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	خیلی موافقم		
		۱	۲	۳	۴	۵		
۰,۷۰	۱۴	۱	۰	۲	۱۴	۳	فاصله گذاری اجتماعی منجر به بیشتر شدن توان پذیرش تنوع و نوآوری در روابط اجتماعی خواهد شد.	۲۱
۰,۸۰	۱۶	۰	۲	۰	۱۶	۲	مسئولیت های زنان در دوران فاصله گذاری بیشتر شده است.	۲۲
۰,۷۰	۱۴	۲	۱	۰	۵	۱۴	آخرین اخبار مربوط به پاندمی را از فضای مجازی دنبال میکنم.	۲۳
۰,۶۵	۱۳	۰	۵	۱	۱۳	۱	ایجاد ایستگاههای سلامت به منظور ارائه خدمات مورد نیاز شهروندان از مهمتریت اقدامات دولت در کنترل بیماری بوده است.	۲۴
۰,۶۵	۱۳	۰	۵	۰	۱۳	۲	ایجاد برنامه های شاد در جهت حفظ سلامت روان جامعه در قرنطینه در کاهش ان بسیار موثر بوده است.	۲۵
۰,۷۵	۱۵	۰	۲	۰	۱۵	۳	شهروندان نقش مهمی در تخفیف اثرات اجتماعی بحران دارند.	۲۶
۰,۷۰	۱۴	۰	۲	۱	۱۴	۳	دولت مهمترین نقش را در فرهنگ سازی حیات اجتماعی در دوران کرونا دارد.	۲۷
۰,۷۰	۱۴	۰	۴	۰	۱۴	۲	تدوین شیوه نامه و اجرای دورکاری در سازمانها و شرکت ها نقش مهمی در مهار بیماری کرونا داشته است.	۲۸
۰,۸۰	۱۶	۰	۱	۰	۱۶	۳	قانون منع تردد در برخی از ساعات شبانه روز توسط دولت مفید و لازم است.	۲۹
۰,۷۰	۱۴	۰	۳	۱	۱۴	۲	عملکرد آموزش و پرورش بر بستر آموزش مجازی راضی کننده و موثر بوده است.	۳۰
۰,۷۵	۱۵	۰	۳	۰	۱۵	۲	ایجاد کسب و کارهای نوین بر بستر فضای مجازی به رشد اقتصادی در دوره فاصله گذاری کمک کرده است.	۳۱
۰,۷۰	۱۴	۰	۴	۱	۱۴	۱	فاصله گذاری اجتماعی در اهمیت یافتن هرچه بیشتر روابط اجتماعی موثر افراد با خانواده تاثیر داشته است.	۳۲
۰,۸۰	۱۶	۰	۲	۰	۱۶	۲	عملکرد دولت الکترونیک در دوران کرونا مطلوب بوده است.	۳۳
۰,۷۵	۱۵	۰	۳	۱	۱۵	۱	اختصاص بیمه های دولتی به اقشار آسیب پذیر به کاهش فاصله طبقاتی کمک کرده است.	۳۴
۰,۷۰	۱۴	۰	۴	۱	۱۴	۱	فاصله گذاری اجتماعی باعث افزایش همگامی افراد با تغییرات سریع اجتماعی شده است.	۳۵
۰,۷۰	۱۴	۰	۴	۰	۱۴	۲	نهادهای مسئول نقش مهمی در تخفیف اثرات اقتصادی بحران بر گروههای آسیب پذیر دارند.	۳۶
۰,۷۰	۱۴	۰	۵	۱	۱۴	۰	لغو تمام برنامه های فرهنگی، اجتماعی و نشست های عمومی مهمترین نقش را در مهار بیماری داشته اند.	۳۷
۰,۷۰	۱۴	۰	۲	۰	۱۴	۴	شناسایی و ارائه کمک بلاعوض به گروههای آسیب پذیر با همکاری سازمانهای خیریه به کاهش اثرات اقتصادی کمک کرده است.	۳۸

همانطور که در جدول بالا مشاهده می‌شود تقریباً در تمامی سوالات خبرگان به توافق و تجمیع رسیده‌اند. بنابراین بر اساس نظر تیم تحقیق (محقق و استاد راهنما) شرط اجماع نظرات خبرگان در پرسشنامه دور سوم پذیرفته می‌شود. با توجه به برآورده شدن شرایط توقف دیگر نیازی به طراحی پرسشنامه جدید نیست و فرایند دلفی به اتمام می‌رسد. اکنون تنها باید به ارائه نتایج پژوهش بپردازیم.

نتیجه‌گیری

در اینجا باید دوباره به پرسش اصلی این مطالعه برگردیم. این که بحران کرونا و به دنبال آن فاصله‌گذاری اجتماعی چه پیامدها و تغییراتی را در ساختار جامعه و انسان‌ها بخصوص در کشورمان ایران دارد؟ آیا بحران کرونا شیوه زندگی انسانها را تغییر می‌دهد یا خیر؟ با توجه به نتایج پژوهش نگارنده استدلال می‌کند که این بحران در کوتاه مدت تأثیرات پایداری در اندیشه و کنش افراد ایجاد نمی‌کند. شاید بنظر برسد که با تمام شدن بحران کرونا افراد به زندگی قبلی خود برگشته و از انسانی که در دوران کرونا مجبور به تغییر در همه جنبه‌های زندگی خود بود دیگر خبری نباشد اما کرونا یک گسست تاریخی است و جامعه پساکرونا را باید متمایز از جامعه پیش از کرونا بدانیم. کرونا لاجرم تغییراتی را در کنش و ساختارهای اجتماعی حاصل از کنشهای فردی او ایجاد می‌کند.

مطالعات تجربی در جوامع دیگر نیز نشان می‌دهد پاندمی کرونا تغییراتی را در آن جنبه‌های زندگی روزمره که بدون عارضه و تنش بوده ایجاد کرده است و بطور قابل ملاحظه‌ای تغییراتی را در عاداتها و رویه‌های زندگی بوجود آورده است. حتی این بحران و تغییرات آن می‌تواند روش‌های تازه‌ای را بصورت امری عادی در زندگی روزمره تبدیل سازد. این تغییرات در سطح فردی (افراد جامعه)، ساختار (عرف و آیین‌ها و نهادهای آموزشی و مدنی) و سیستم (بازارهای اقتصادی و نظام حکمرانی) خواهد بود. آنچه در مرحله اول آشکار می‌شود و شده است، درگیری فکری افراد با این بحران است. ما برای مدتی با واکنش ذهنی و فکری با این بحران روبه رو هستیم. تبدیل شدن این واکنش‌ها و مواجهه‌های فکری افراد با شرایط موجود در جامعه باعث بوجود آمدن کنش‌های انتقادی و در نهایت بازاندیشی در نظام فکری افراد خواهد شد. این بازاندیشی‌ها زمینه لازم را برای دگرگونی‌های ساختاری در سطح سیستم‌های سیاسی و اقتصادی و فرهنگی مهیا خواهد کرد.

بر اساس مجموعه نکاتی که بیان شد می‌توان استدلال کرد که بحران کرونا احتمالاً نمی‌تواند در کوتاه مدت (پنج سال ابتدایی از شیوع کرونا) تغییرات بنیادی در فرهنگ و شیوه زندگی انسان ایرانی ایجاد کند اما این بحران ذهنیت و فضای فکری و ساختار احساسات افراد را عمیقاً تغییر می‌دهد. گفتمان سیاسی و حاکم و همچنین موانع تاریخی و عاداتها و ساختارهای اجتماعی و ساختارهای اداری و بروکراتیک موجود و بسیاری محدودیت‌های فرهنگی دیگر موانعی در راه تحقق ذهنیت جدید و ایجاد تغییرات بنیادی فراهم می‌کنند. ولی در نهایت جامعه ایرانی در این زمان پنج ساله دوره آستانه‌ای را تجربه و تحمل خواهد کرد و جامعه پساکرونایی ایران آشکار خواهد شد.

میتوان انتظار داشت که چالش‌ها و تنش‌های اقتصادی و اجتماعی و سیاسی در سطوح ملی، منطقه‌ای و جهانی، فشار شدیدی بر جامعه ایران بیاورد و بازتاب این فشارها شکلگیری مطالبه‌گری در تمام ساختارها و بطور کلی شیوه زندگی افراد باشد که برخی نشانه‌ها و رویه‌های آن از دهه‌های پیش همچون فرهنگ در حال ظهور شکل گرفته بود. این فرهنگ در سالهای آینده ظهور و نمود بیشتر و عمیقتر و در نهایت گسترده‌تری در ساختارهای اجتماعی خواهد داشت و نهایتاً در یک دهه آینده احتمالاً تثبیت می‌شود.

ما اکنون در فرایندی هستیم که می‌توان آنرا کرونایی شدن فرهنگ نامید. منظور از کرونایی شدن فرهنگ این است که جامعه و افراد جامعه در نتیجه بازاندیشی‌های انتقادی، ذهنیت اجتماعی تازه‌ای را پیدا می‌کند که می‌توان ویژگی‌های این نگرش را بصورت فهرست گونه چنین صورت بندی کرد:

- نگرش افراد به علم و فناوری و ضرورت بهره‌گیری از آن برای زندگی تقویت خواهد شد.
- نگرش افراد به طبیعت و ضرورت مراقبت و توجه به آن بیشتر خواهد شد.
- نگرش افراد به باورهای سنتی و خرافی تضعیف خواهد شد.

- نگرش افراد به مقولات انسانی و عاطفی تقویت خواهد شد.
 - نگرش افراد به خانواده و اهمیت آن در زندگی تغییر کرده و تقویت خواهد شد.
 - نگرش افراد به ضرورت تغییر در سیستم‌ها (حکمرانی و دولت) و عملکردهای آنها بیشتر خواهد شد.
 - نگرش افراد به گسترش تعامل میان دانشها و مفاهیم جدید و رویکردهای میان رشته‌ای تقویت خواهد شد.
 - نگرش افراد به ضرورت ارتباطات دیجیتال و مجازی تقویت خواهد شد.
 - نگرش افراد به زندگی روزمره و عرفی شدن تقویت خواهد شد.
 - نگرش افراد به مقوله سلامتی و بهداشت بسیار تغییر کرده و حساسیت و توجه به این مقوله بیشتر خواهد شد.
 - نگرش افراد به همبستگی جهانی و اهمیت پیوندها و هم‌سرنوشتی انسان در جهان تقویت خواهد شد.
 - نگرش افراد به طبقه اجتماعی و مطالبه تغییر جایگاه اجتماعی که در آن زندگی می‌کنند متفاوت خواهد شد.
- این تغییرات در نهایت و در بلند مدت نظام‌های حکمرانی و اقتصادی را متاثر می‌سازد و موقعیت عینی جامعه ایران دگرگون خواهد شد. ویروس کرونا با توجه به تهدیدی که برای بقای انسان ایجاد کرده است، باعث اندیشه ورزی‌های گسترده‌ای خواهد شد. کرونایی شدن به معنای مجموعه تغییرات عینی و ذهنی، مادی و اجتماعی است که بحران کرونا ایجاد کرده است. کرونا زمینه‌ی اجتماعی تازه‌ای برای انسانها می‌آفریند. در نتیجه، در این بستر اجتماعی جدید، همه چیز معنای تازه‌ای خواهد داشت. در نهایت آنچه بیان شد صرفاً تحلیل نگارنده از پژوهش حاضر بوده است و هرگز نمی‌توان با قاطعیت فردا و آینده را پیش‌بینی کرد. پیش‌بینی‌ها چیزی بیش از حدس و گمان نیست، و اعتماد کردن صرف به آنها مخاطره‌آمیز است. آینده پیش‌بینی ناپذیر است زیرا در هر لحظه، ممکن است که اوضاع تغییر کند البته که این عدم قطعیت در پیش‌بینی آینده به معنای پایداری و ثبات در ساختارهای جامعه نیست.

منابع

۱. ایمانی جاجرمی، حسین. (۱۳۸۷). نگاهی جامعه‌شناختی به مخاطره در شهر. مجله مطالعات اجتماعی ایران، ۲(۲)، ۱۴۲-۱۲۴.
۲. تاجبخش، کیان. (۱۳۸۶). آرمان شهر: فضا، هویت و قدرت در اندیشه اجتماعی معاصر. تهران: نی.
۳. جمشیدیها، غلامرضا؛ صادقی فسایی؛ سهیلا و منصوره، لولآور. (۱۳۹۲). نگرش جامعه‌شناختی بر تأثیر فرهنگ مدرن از منظر جنسیتی بر تحولات خانواده در تهران. مجله زن در فرهنگ و هنر، ۲، ۱۹۸-۱۸۳.
۴. راجرز، اورت میچل. (۱۳۷۸). تاریخ تحلیلی علم ارتباطات، غلامرضا اذری، تهران: انتشارات فرهنگ.
۵. زیاری، کرامت‌الله. (۱۳۸۲). تحولات اجتماعی - فرهنگی ناشی از انقلاب صنعتی در توسعه فضایی شهر تهران. مجله جغرافیا و توسعه، ۱(۱)، ۱۵۱-۱۶۴.
۶. سلگی، محمد؛ مطلبی، داریوش؛ غلامی‌پور، اسماعیل. (۱۳۹۹). کرونا و جامعه ایران: سوییچ‌های فرهنگی و اجتماعی (مجموعه مقالات). تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، انتشارات، ۱۳-۳۳.
۷. صائب‌نیا، سمیه؛ کریمی، فرشته. (۱۳۹۹). بررسی تأثیر بیماری کرونا (کووید-۱۹) بر عملکرد کسب و کار (مورد مطالعه: کسب و کارهای کوچک و متوسط استان اردبیل).
۸. عباس‌زاده، محمد؛ عدلی‌پور، صمد؛ آقایی‌هیر، توکل و محمدباقرعلیزاده اقدم. (۱۳۹۹). تحولات نهاد خانواده در فرایند نوسازی و تأثیر آن بر سیاستگذاری ایران در حوزه خانواده. مطالعات فرهنگ ارتباطات، ۲۱، ۱۹۲-۱۶۱.
۹. غفوری‌فرد، منصور. (۱۳۹۹). رونق آموزش مجازی در ایران: توان بالقوه‌ای که با ویروس کرونا شکوفا شد. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ۲۰(۴): ۳۳-۴۳.
۱۰. فریزربی، دیوید. (۱۳۸۶). گئورگ زیمل، ترجمه‌ی جواد گنجی، تهران: گام نو.
۱۱. قاسمی، ایرج و دیگران. (۱۳۹۴). مخاطره‌های بافت فرسوده شهر تهران از دیدگاه کنشگران عادی. مجله راهبرد اجتماعی - فرهنگی، ۱۴، ۱۳۷-۱۶۲.

۱۲. کوزر، لوئیس. (۱۳۸۰). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: علمی.
۱۳. معیدفر، سعید. (۱۳۸۹). مسائل اجتماعی ایران، جامعه‌شناسی اقشار و گروه‌های آسیب‌پذیر، نشر علم.
۱۴. میرزایی، خلیل (در دست چاپ). روش‌های پیشرفته کمی بنیان: پژوهش، پژوهشگری و پژوهش‌نامه‌نویسی.
۱۵. میرزایی، خلیل. (۱۳۹۴). فرهنگ توصیفی علوم اجتماعی، تهران: فوژان.
۱۶. نقیب‌زاده، احمد؛ خشکجان، زهرا. (۱۳۹۲). کنش اجتماعی از منظر معنا و برساخت‌گرایی اجتماعی. فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل، ۱(۷)، ۹-۴۳.
17. Anderson, R. M., Heesterbeek, H., Klinkenberg, D., & Hollingsworth, T. D. (2020). How will country-based mitigation measures influence the course of the COVID-19 epidemic? *The Lancet*, 395(10228), 931-934.
18. Beck, U. (2006). Living in the world risk society. *Economy and Society*, 35(3), 329-345.
19. Fricker, M. (2012). Powerlessness and Social Interpretation. *Episteme*, 3(1-2), 96-108.
20. Giddens, A. (1999). Risk and Responsibility. *The Modern Law Review*, 62(1).
21. Giddens, A., & Pierson, C. (1998). *Conversations with Anthony Giddens: Making Sense of Modernity*. Oxford: Polity Press.
22. Keeling, M. J., Hollingsworth, T. D., Read, J. M. (2019). The Efficacy of Contact Tracing for the Containment of the 2019 Novel Coronavirus (COVID-19). medRxiv.